

RAQAMLI REALLIK SHAROITIDA IJTIMOIIY BORLIQNING O'ZGARISHI VA "VIRTUAL IDENTIKLIK" MUAMMOSI

Matmusayev Toxirjon Mutalibovich
Harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti
Harbiy pedagogika va psixologiya
kafedrasikatta o'qituvchisi, podpolkovnik

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola globallashuv sharoitida O'zbekistonda yoshlarda milliy o'zlikni anglash, raqamli reallik va yoshlar ijtimoiylashuvining zamonaviy ontologik va falsafiy jihatlarini tahlil qiladi. Raqamli muhit nafaqat texnologiyaviy platforma, balki ijtimoiy borliqning kengaygan, vositalangan va tarmoqlangan shakli sifatida ko'riladi. Shu orqali yoshlar identikligi virtual va real makonning uzviy birligida shakllanib, ijtimoiy tajriba, subyektivlik va barqarorlik jarayonlari yangilanadi.

Kalit so'zlar: raqamli reallik, virtual muhit, ijtimoiy borliq, yoshlar ijtimoiylashuvi, identiklik, ontologiya, vositachilik, virtual identiklik, tarmoq jamiyati, ijtimoiy transformatsiya.

CHANGING SOCIAL BEING IN THE CONTEXT OF DIGITAL REALITY AND THE PROBLEM OF "VIRTUAL IDENTITY"

Matmusayev Tokhirjan Mutalibovich
University of military security and defense
Department of military pedagogy and psychology,
senior lecturer, Lieutenant Colonel

Abstract: This scientific article analyzes digital reality and the contemporary ontological and philosophical aspects of youth social existence in Uzbekistan under globalization, including issues of national identity. The digital environment is viewed not only as a technological platform but also as an expanded, mediated, and networked form of social being. Within this environment, youth identity is shaped through the organic integration of virtual and real spaces, renewing social experience, subjectivity, and stability processes.

Keywords: digital reality, virtual environment, social being, youth socialization, identity, ontology, mediation, virtual identity, network society, social transformation.

ИЗМЕНЕНИЕ СОЦИАЛЬНОГО БЫТИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ РЕАЛЬНОСТИ И ПРОБЛЕМА «ВИРТУАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ»

Аннотация: Данная научная статья анализирует цифровую реальность и современные онтологические и философские аспекты социального существования молодежи в условиях глобализации в Узбекистане, включая вопросы национальной идентичности. цифровая среда рассматривается не

только как технологическая платформа, но и как расширенная, опосредованная и сетевую форма социального бытия. В этой среде идентичность молодежи формируется через органичное единство виртуального и реального пространств, обновляя социальный опыт, субъективность и процессы стабильности.

Ключевые слова: цифровая реальность, виртуальная среда, социальное бытие, социальная активность молодежи, идентичность, онтология, опосредование, виртуальная идентичность, сетевое общество, социальная трансформация.

Dastlab raqamli reallik tushunchasi texnologik infratuzilma, kompyuter tarmoqlari va axborot almashinuvi bilan bogʻliq hodisa sifatida talqin qilingan. Bunday yondashuvda raqamli muhit ijtimoiy borliqqa nisbatan tashqi, yordamchi va ikkilamchi vosita sifatida koʻrilgan. Biroq raqamli texnologiyalarning jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib borishi natijasida bu tushuncha oʻz falsafiy mazmunini kengaytirib, ontologik darajaga koʻtarildi. Endilikda raqamli reallik shunchaki texnik platformalar majmui emas, balki insonning ijtimoiy mavjudligi amalga oshadigan muayyan makon sifatida namoyon boʻlmoqda.

Zamonaviy ijtimoiy falsafada bu jarayon inson borligʻining “vositalanganligi” bilan izohlanadi. Xususan, Marshall McLuhan texnologiyalarni insonning sezgi va ongini kengaytiruvchi vosita sifatida talqin qilib, “vosita – xabar” degan mashhur gʻoyani ilgari suradi. Ushbu nuqtai nazardan qaralganda, raqamli texnologiyalar nafaqat aloqa shaklini, balki insonning borliqni idrok etish usulini ham tubdan oʻzgartirmoqda. Demak, raqamli reallik texnologik muhitdan ontologik makonga aylanish jarayonini boshdan kechirmoqda.

Muallif sifatida biz bu jarayonni raqamli muhitning funksional vositadan ijtimoiy borliqning tarkibiy qismiga aylanishi sifatida baholaymiz. Chunki raqamli makonda inson nafaqat axborot isteʼmol qiladi, balki muloqot qiladi, oʻzini namoyon etadi, ijtimoiy maqomga ega boʻladi va identitetini shakllantiradi.

Raqamli reallikni ijtimoiy borliqdan mutlaqo ajratilgan alohida hodisa sifatida talqin qilish metodologik jihatdan notoʻgʻri boʻlur edi. Chunki ijtimoiy borliq tarixan doimo texnologik va madaniy vositalar orqali shakllanib kelgan. Farq shundaki, raqamli reallik bu vositachilikni mislsiz darajada kuchaytirdi va ijtimoiy munosabatlarning koʻplab shakllarini toʻliq virtual muhitga koʻchirdi.

Bu uzviylikni Manuel Castellsning “tarmoq jamiyati” nazariyasi orqali tushuntirish mumkin. Kastelsga koʻra, zamonaviy jamiyatda ijtimoiy borliq tarmoqlar orqali tashkil topadi va axborot oqimlari uning asosiy strukturaviy elementi hisoblanadi. Raqamli reallik ana shu tarmoqlarning ontologik ifodasidir. Demak, raqamli reallik ijtimoiy borliqdan tashqarida emas, balki uning yangi tarixiy shakli sifatida vujudga kelmoqda.

Bizningcha, raqamli reallik va ijtimoiy borliq oʻrtasidagi munosabatni “qarama-qarshilik” emas, balki “oʻzaro singish” (interpenetratsiya) sifatida talqin

qilish maqsadga muvofiq. Chunki bugungi yoshlar uchun ijtimoiy tajriba real va raqamli qatlamlarning ajralmas birligi orqali shakllanmoqda.

Ijtimoiy-falsafiy adabiyotlarda raqamli reallikni ko‘pincha “ikkinchi borliq” yoki “parallel reallik” sifatida talqin qilish tendensiyasi mavjud. Bu yondashuvga ko‘ra, virtual makon real ijtimoiy borliqqa muqobil bo‘lgan sun‘iy haqiqatni vujudga keltiradi. Ushbu qarash Jean Baudrillardning simulyatsiya va giperreallik konsepsiyasida o‘z ifodasini topgan. Bodriyar virtual belgilar va obrazlar real haqiqatni siqib chiqarib, uning o‘rnini egallashini ta’kidlaydi.

Biroq bu yondashuv raqamli reallikning ijtimoiylashuvdagi real funksiyalarini to‘liq qamrab olmaydi. Chunki raqamli makon nafaqat simulyatsiya, balki real ijtimoiy munosabatlar, real qarorlar va real oqibatlar maydonidir. Yoshlarning raqamli makondagi faoliyati ularning real hayotidagi ijtimoiy maqomi, qadriyatlar va imkoniyatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda.

Muallif sifatida biz raqamli reallikni “ikkinchi borliq” sifatida emas, balki ijtimoiy borliqning kengaygan va vositalangan shakli sifatida talqin qilamiz. Bu yondashuv virtual va real qarama-qarshiligini emas, balki ularning dialektik birligini asoslab beradi.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, raqamli reallikni ijtimoiy borliqning yangi ontologik shakli sifatida ta’riflash mumkin. Bu shakl texnologik vositalar orqali tashkil topadi, ammo mazmunan ijtimoiy munosabatlar, qadriyatlar va identifikatsiya jarayonlariga tayanadi. Raqamli reallik sharoitida inson mavjudligi “vositasiz” emas, balki doimo platformalar, algoritmlar va interfeyslar orqali amalga oshadi.

Meningcha, raqamli reallik yoshlar ijtimoiylashuvining ontologik shartiga aylanib bormoqda. Endilikda yoshlarning ijtimoiy borliqdagi mavjudligi raqamli makondan tashqarida to‘liq tasavvur etilmaydi. Bu holat ijtimoiy falsafa oldiga yangi vazifalarni — virtual identiklik, ontologik barqarorlik va sub’ektivlikning raqamli transformatsiyasini chuqur tahlil qilish vazifasini qo‘ymoqda.

Aynan shu muammolar keyingi bo‘limlarda, xususan, virtual identiklik fenomenini ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilish orqali batafsil yoritiladi.

Klassik ijtimoiy falsafada ijtimoiy borliq tushunchasi asosan insonlar o‘rtasidagi bevosita munosabatlar, moddiy ishlab chiqarish jarayonlari va institutsional tuzilmalar bilan bog‘liq holda talqin qilingan. Jamiyatning mavjudligi real makon, jismoniy muloqot va tarixiy vaqt doirasida tushunilgan. Bunday yondashuvda ijtimoiy borliq inson faoliyatining moddiy va institutsional shakllari bilan belgilanadi.

Biroq raqamli texnologiyalar taraqqiyoti natijasida ijtimoiy borliqning mazkur klassik modeli yetarli bo‘lmay qoldi. Chunki jamiyat hayotining muhim qismi virtual makon, raqamli platformalar va axborot tarmoqlariga ko‘chdi. Endilikda ijtimoiy munosabatlar jismoniy yaqinlikka emas, balki raqamli vositachilikka asoslanmoqda. Bu holat ijtimoiy borliqni ontologik jihatdan qayta talqin qilish zaruratini yuzaga keltirdi.

O‘zbek ijtimoiy-falsafiy tafakkurida ham bu masalaga e’tibor kuchayib bormoqda. Xususan, O‘zbekiston Fanlar akademiyasi tadqiqotchilari jamiyatning

raqamli modernizatsiyasi sharoitida ijtimoiy borliqning yangi shakllari vujudga kelayotganini ta’kidlab, raqamli muhitni ijtimoiy taraqqiyotning muhim ontologik omili sifatida baholaydilar¹.

Muallif sifatida biz raqamli ijtimoiy borliqni klassik ijtimoiy borliqning inkori emas, balki uning tarixiy jihatdan rivojlangan, vositalangan va kengaygan shakli sifatida talqin qilamiz. Ya’ni raqamli transformatsiya ijtimoiy borliqning mohiyatini emas, balki uning mavjud bo’lish usulini o’zgartirmoqda.

An’anaviy va industrial jamiyatlarda ijtimoiy makon asosan hududiylik, geografik yaqinlik va jismoniy makon bilan belgilanib kelgan. Shaxsning ijtimoiy maqomi va ijtimoiy aloqalari uning qaerda yashashi, qaysi jamoaga mansubligi bilan chambarchas bog’liq bo’lgan. Raqamli jamiyatda esa bu holat tubdan o’zgarib, ijtimoiy makon tarmoqlangan va chegarasiz xususiyat kasb etmoqda.

Raqamli muhitda yoshlar bir vaqtning o’zida turli hududlar va madaniy makonlarda ijtimoiy munosabatlarga kirishmoqda. Bu jarayon makon ontologiyasining “hududiylikdan tarmoqlanganlikka” o’tishini anglatadi. Endilikda ijtimoiy mavjudlik jismoniy joy bilan emas, balki tarmoqqa ulanilganlik darajasi bilan belgilanmoqda.

O’zbek olimlari bu jarayonni “ijtimoiy makonning virtual kengayishi” sifatida talqin etadilar. Jumladan, respublika ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarida raqamli makon yoshlar uchun yangi ijtimoiy imkoniyatlar bilan bir qatorda, an’anaviy ijtimoiy nazorat va ma’naviy tayanchlarning zaiflashuviga olib kelayotgani qayd etiladi².

Mualliflik qarashiga ko’ra, makon ontologiyasining tarmoqlangan shaklga o’tishi yoshlar ijtimoiylashuvining erkinligini oshiradi, biroq shu bilan birga ijtimoiy aloqalarning barqarorligini pasaytiradi. Natijada yoshlarning ijtimoiy borliqdagi “qaerdaman?” degan ontologik savoli tobora mavhumlashib bormoqda.

Vaqt, tezlik va sinxronlikning yangi ontologik rejimi. Raqamli transformatsiya ijtimoiy borliqning vaqt ontologiyasini ham tubdan o’zgartirdi. Klassik jamiyatda vaqt ketma-ketlik, tarixiylik va barqaror ritm bilan tavsiflangan bo’lsa, raqamli jamiyatda vaqt tezlashgan, uzluksiz va sinxron holatga kelmoqda. Axborot real vaqt rejimida tarqalib, ijtimoiy hodisalar bir vaqtning o’zida turli makonlarda sodir bo’lmoqda.

Bu holat yoshlar ijtimoiylashuviga bevosita ta’sir ko’rsatmoqda. Chunki yoshlar ijtimoiy tajribani asta-sekinlik bilan emas, balki tezkor va fragmentar shaklda o’zlashtirmoqda. O’zbek olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda raqamli tezlik yoshlarning tafakkur uslubi, diqqat va qadriyatlar tizimiga kuchli ta’sir ko’rsatayotgani ta’kidlanadi³.

Muallif sifatida biz bu holatni ijtimoiy borliqning “tezlashgan ontologiyasi” deb baholaymiz. Bunday ontologiya sharoitida yoshlar hozirgi lahzaga yo’naltirilgan, qisqa muddatli maqsadlar bilan yashashga moyil bo’lib, uzoq tarixiy istiqbolni anglash qobiliyati zaiflashmoqda.

¹ O’zbekiston Fanlar akademiyasi Ijtimoiy fanlar bo’limi. *Raqamli jamiyat va ijtimoiy taraqqiyot muammolari*. – Toshkent, 2021

² O’zFA Ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlar instituti. *Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy makon transformatsiyasi*. – Toshkent, 2020

2.4. Raqamli vositachilik (mediatsiya) va ijtimoiy tajribaning qayta qurilishi

Raqamli jamiyatning eng muhim ontologik xususiyatlaridan biri ijtimoiy tajribaning bevosita emas, balki vositalangan shaklda amalga oshirishidir. Raqamli platformalar, interfeyslar va algoritmlar insonning ijtimoiy borliq bilan munosabatini “vositachi” sifatida belgilab bermoqda. Natijada ijtimoiy tajriba texnologik filtrlardan o'tgan holda idrok etiladi.

O'zbek ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarida bu holat “vositachilik orqali ijtimoiylashuv” tushunchasi bilan ifodalanib, yoshlarning ijtimoiy ongini shakllantirishda ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalarning roli keskin oshgani qayd etiladi⁴.

Mualliflik tahlilimizga ko'ra, raqamli mediatsiya yoshlar ijtimoiylashuvining ontologik tuzilishini o'zgartiradi. Endilikda yoshlar jamiyatni bevosita emas, balki algoritmik tarzda tanlab berilgan axborotlar orqali anglaydi. Bu holat bir tomondan ijtimoiy tajribani kengaytirs, ikkinchi tomondan ijtimoiy borliqning sub'ektiv va fragmentar idrok etilishiga olib keladi.

Virtual makon tushunchasi dastlab texnik-axborot muhiti sifatida izohlangan bo'lsa-da, zamonaviy ijtimoiy falsafada u ijtimoiy borliqning muhim ontologik shakliga aylanib bormoqda. Virtual makon endilikda faqat axborot almashinuvi sodir bo'ladigan texnologik platforma emas, balki unda ijtimoiy munosabatlar, identifikatsiya jarayonlari va qadriyatlar tizimi shakllanadigan

O'zbek ijtimoiy-falsafiy adabiyotlarida ham virtual makon masalasi tobora ko'proq ontologik nuqtai nazardan tahlil qilinmoqda. Jumladan, ayrim tadqiqotlarda virtual muhit yoshlarning dunyoqarashi va ijtimoiy tajribasini shakllantiruvchi mustaqil makon sifatida baholanib, uni inkor etish emas, balki falsafiy anglash zarurligi ta'kidlanadi.

Tadqiqotchi sifatida biz virtual makonning falsafiy chegarasini uning ijtimoiy mazmun bilan to'lish darajasi belgilaydi, degan pozitsiyani ilgari suramiz. Agar virtual muhitda real ijtimoiy aloqalar, mas'uliyat va ijtimoiy ta'sir mavjud bo'lsa, u holda u ijtimoiy borliqning to'laqonli ontologik shakli sifatida e'tirof etilishi lozim.

Virtual munosabatlar real ijtimoiy munosabatlardan, avvalo, vositalanganlik, ramziylik va tanlab namoyon bo'lish xususiyatlari bilan farqlanadi. **Real munosabatlarda shaxsning jismoniy mavjudligi, bevosita muloqoti va ijtimoiy nazorat muhim o'rin tutsa, virtual munosabatlarda bu omillar nisbiy tus oladi. Shaxs o'zini to'liq emas, balki tanlangan obrazlar orqali ifodalaydi.**

Bu farqni Erving Goffmanning dramaturgik yondashuvi orqali tushuntirish mumkin. Goffmanga ko'ra, ijtimoiy hayot “sahna”ga o'xshaydi, unda shaxslar muayyan rollarni ijro etadi³. Virtual makonda esa bu sahnalashtirish jarayoni kuchayib, shaxs o'z ijtimoiy obrazini ongli ravishda konstruksiya qiladi.

O'zbek olimlari virtual munosabatlarning ushbu xususiyatini yoshlar ijtimoiylashuvida ikki tomonlama jarayon sifatida baholaydilar: bir tomondan, bu erkin muloqot va o'zini ifodalash imkoniyatlarini kengaytiradi, ikkinchi tomondan

³ Goffman E. *The Presentation of Self in Everyday Life*. – New York: Anchor Books, 1959

esa ijtimoiy mas'uliyat va real munosabatlar chuqurligining pasayishiga olib keladi.

Mualliflik qarashimizga ko'ra, virtual munosabatlar real munosabatlarga muqobil emas, balki ularning ontologik jihatdan o'zgargan shaklidir. Ya'ni bu farq mohiyatda emas, balki mavjud bo'lish usulidadir.

Virtual makon sharoitida ijtimoiy munosabatlarning yangi shakli sifatida virtual hamjamiyatlar vujudga kelmoqda. Ushbu hamjamiyatlar hudud, millat yoki qarindoshlik asosida emas, balki qiziqishlar, qarashlar va ramziy mansublik asosida shakllanadi. Natijada ijtimoiy borliq yagona va markazlashgan tuzilishdan ko'p markazli va fragmentar holatga o'tmoqda.

Tadqiqotchi sifatida biz bu jarayonni ijtimoiy borliqning ontologik murakkablashuvi deb baholaymiz. Chunki yoshlar endilikda bitta emas, balki bir nechta ijtimoiy makon va hamjamiyat doirasida ijtimoiylashmoqda.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, virtual makonni ijtimoiy borliqning inkori yoki "soxta reallik" sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan yetarli emas. Aksincha, virtual makon ijtimoiy borliqning kengaytirilgan, vositalangan va ko'p qatlamli shakli sifatida namoyon bo'lmoqda. Unda real ijtimoiy munosabatlar yangi texnologik shaklda davom etadi.

Bizningcha, virtual makon yoshlar ijtimoiylashuvining muhim ontologik shartiga aylanmoqda. Yoshlarning ijtimoiy tajribasi, sub'ektivligi va identifikatsiyasi real va virtual makonning uzviy birligi orqali shakllanadi. Shu bois virtual makonni cheklangan yoki ikkilamchi hodisa sifatida emas, balki zamonaviy ijtimoiy borliqning muhim tarkibiy qismi sifatida tahlil qilish zarur.

Mazkur yondashuv keyingi bo'limlarda virtual identiklik, sub'yektivlikning fragmentatsiyasi **va ontologik barqarorlik muammolarini chuqurroq ijtimoiy-falsafiy tahlil qilish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.**

An'anaviy jamiyat sharoitida identiklik shaxsning ijtimoiy borliqdagi o'rnini belgilovchi barqaror va oldindan aniqlangan holat sifatida namoyon bo'lgan. Identitet asosan nasl-nasab, hudud, diniy mansublik, kasb va jamoaga tegishlilik orqali shakllanib, shaxsning ijtimoiy tanlovi cheklangan bo'lgan. Bu holatda identiklik ontologik jihatdan "berilganlik" xarakteriga ega bo'lib, shaxs undan chiqib ketish imkoniyatiga deyarli ega emas edi.

Meningcha, an'anaviy identitetning kuchli tomoni ontologik barqarorlik bo'lsa, uning cheklangan tomoni shaxsiy sub'ektivlik va individuallikning sust rivojlanganligidadir.

Modern jamiyatda identiklik tushunchasi tubdan o'zgarib, shaxsning o'z hayotini ongli ravishda qurishi bilan bog'liq bo'la boshladi. Modernlik sharoitida identitet endilikda meros emas, balki refleksiv tanlov natijasi sifatida qaraladi. Shaxs o'zini kim ekanligini an'anaga tayanib emas, balki ijtimoiy tajriba va ongli qarorlar orqali belgilaydi. Zamonaviy jamiyatda identiklik doimiy ravishda qayta ko'rib chiqiladi va shaxsning "hayot loyihasi"ga aylanadi.

Postmodern sharoitda esa bu refleksivlik fragmentatsiyaga aylanadi. Identiklik yagona va yaxlit shaklda emas, balki ko'p qatlamli va vaziyatga bog'liq tarzda namoyon bo'ladi.

Postmodern sharoitda yoshlar identikligining parchalanishini raqamli axborot oqimlari, globallashuv va madaniy plyuralizm bilan bog'laydi. Tadqiqotlarda yoshlar o'zini bir vaqtning o'zida bir nechta madaniy va ijtimoiy kontekstda angelayotgani qayd etiladi.

Meningcha, modern va postmodern identitetlar yoshlar ijtimoiylashuvini erkinlashtirgan bo'lsa-da, ontologik noaniqlikni ham kuchaytirgan.

Identiklik faqat ijtimoiy rol yoki psixologik holat emas, balki chuqur **ontologik** va **aksiologik** mazmunga ega hodisadir. Ontologik jihatdan identiklik shaxsning ijtimoiy borliqda mavjud bo'lish usulini, aksiologik jihatdan esa uning qadriyatlar tizimini belgilaydi. Shaxs kimligini anglash orqali nafaqat jamiyatdagi o'rnini, balki hayotining ma'nosini ham belgilaydi.

Bu masala Charles Taylorning identitet va qadriyatlar haqidagi qarashlarida chuqur yoritilgan. Teylorga ko'ra, barqaror identiklik ma'naviy yo'nalishlar va qadriyatli tanlovlarga tayanmagan taqdirda, shaxs ontologik bo'shliqqa tushib qoladi⁴.

O'zbek ijtimoiy-falsafiy maktabida ham identiklikning aksiologik jihati alohida ta'kidlanadi. Milliy va ma'naviy qadriyatlar yoshlar identikligining barqarorligini ta'minlovchi muhim omil sifatida baholanadi.

Muallif sifatida biz identiklikni ontologik-aksiologik birlik sifatida talqin qilamiz: identitet barqaror bo'lishi uchun u nafaqat tanlov erkinligiga, balki ma'naviy mazmunga ham tayangan bo'lishi lozim.

Yoshlar identikligi jamiyat taraqqiyotining har bir bosqichida turlicha shakllanib, tarixiy jihatdan o'zgaruvchan hodisa sifatida namoyon bo'ladi. An'anaviy jamiyatda yoshlar identikligi jamoaga singish orqali, industrial jamiyatda kasbiy rol orqali, postindustrial jamiyatda refleksiv tanlov orqali, raqamli jamiyatda esa virtual va real identifikatsiyalar uyg'unligi orqali shakllanmoqda.

Bizning tadqiqotlarimizga ko'ra, yoshlar identikligining tarixiy o'zgaruvchanligi uning zaifligi emas, balki ijtimoiy borliqning dinamik xususiyatining ifodasidir. Biroq raqamli jamiyat sharoitida bu o'zgaruvchanlik haddan tashqari tezlashib, ontologik barqarorlik muammosini yuzaga keltirmoqda. Shu bois yoshlar identikligini tahlil qilishda tarixiylik, ontologik chuqurlik va aksiologik mas'uliyatni birgalikda hisobga olish zarur.

Aynan shu muammo keyingi bo'limlarda virtual identiklik va sub'ektivlik transformatsiyasi masalalarini chuqurroq ijtimoiy-falsafiy tahlil qilish zaruratini yuzaga keltiradi.

Zamonaviy ijtimoiy falsafada "virtual identiklik" tushunchasi shaxsning raqamli makonda o'zini anglash, namoyon etish va ijtimoiy munosabatlarga kirishish jarayonini ifodalovchi muhim kategoriya sifatida shakllanmoqda. Klassik identitet nazariyalarida shaxsning "men"i asosan real ijtimoiy munosabatlar, jismoniy muloqot va barqaror ijtimoiy rollar orqali tarkib topgan bo'lsa, raqamli jamiyat sharoitida identiklikning muhim qismi virtual makonda konstruksiya qilinmoqda.

⁴ Taylor C. *Sources of the Self*. – Cambridge: Harvard University Press, 1989

O'zbekiston ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarida virtual identiklik ko'pincha yoshlar ongining raqamli muhit ta'sirida shakllanayotgan yangi ko'rinishi sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotchilar virtual makonda yuzaga kelayotgan identifikatsiya jarayonlarini milliy, ma'naviy va ijtimoiy qadriyatlar bilan bog'liq holda tahlil qilish zarurligini qayd etadilar.

Tadqiqotchi sifatida biz virtual identiklikni shaxsning real identitetiga qarama-qarshi qo'yiladigan hodisa emas, balki ijtimoiy borliqning raqamli sharoitda kengayishi natijasida vujudga kelgan yangi identifikatsiya shakli sifatida talqin qilamiz.

Virtual identiklikning shakllanishi bir qator murakkab mexanizmlar orqali amalga oshadi. Avvalo, bu jarayon raqamli platformalarda profil yaratish, kontent tanlash, o'zini taqdim etish va ijtimoiy tasdiqlash mexanizmlariga tayanadi. Shaxs virtual makonda o'zini qanday ko'rsatishni ongli ravishda belgilab, ijtimoiy qabul qilinishga erishishga intiladi.

Virtual identiklik shakllanishida algoritmik muhit va ijtimoiy tarmoqlarning rolini alohida ta'kidlab, yoshlarning o'zini anglash jarayoni tobora tashqi baholash va raqamli reytinglarga bog'lanib borayotganini ko'rsatadilar⁴.

Mening tahlilarimga ko'ra, virtual identiklik mexanizmlarining asosiy xususiyati — vositalanganlik va tanlab namoyon bo'lishdir. Bu holat shaxsga erkinlik beradi, biroq identitetning ontologik yaxlitligini zaiflashtirishi ham mumkin.

Virtual identiklikning markaziy tushunchalaridan biri "raqamli men" fenomenidir. "Raqamli men" — bu shaxsning raqamli makonda yaratgan, tahrirlagan va namoyon etgan ijtimoiy obrazi bo'lib, u real hayotdagi shaxsiy xususiyatlar bilan to'liq mos kelmasligi mumkin. Ushbu obraz ko'pincha ijtimoiy maqbullik, muvaffaqiyat va e'tirof mezonlariga moslashtiriladi.

"Raqamli men" fenomeni virtual identiklikning eng muammoli jihatlaridan biridir. Chunki u shaxsga o'zini qayta yaratish imkonini berar ekan, ayni paytda ontologik barqarorlikni xavf ostiga qo'yadi.

Yuqoridagi tahlillar asosida virtual identiklikka mualliflik ta'rifini taklif etish mumkin: virtual identiklik — bu shaxsning raqamli makonda, texnologik vositachilik sharoitida shakllanadigan, ko'p qatlamli va dinamik sub'ektivlik shaklidir. U real ijtimoiy tajribaga tayanadi, biroq ramziy va algoritmik mexanizmlar orqali qayta quriladi.

Bizningcha, virtual identiklikni nafaqat ijtimoiy-psixologik, balki ontologik hodisa sifatida tahlil qilish zarur. Chunki raqamli jamiyat sharoitida shaxsning "mavjud bo'lish usuli" aynan virtual makon orqali belgilana boshlaydi. Shu bois virtual identiklik yoshlar ijtimoiylashuvining markaziy kategoriyasiga aylanmoqda.

Raqamli jamiyat sharoitida sub'ektivlik insonning ichki ong holati yoki shaxsiy tajribasi bilangina cheklanmay, texnologik vositachilik orqali shakllanadigan murakkab jarayonga aylanmoqda. Agar klassik ijtimoiy falsafada sub'ektivlik shaxsning ongli faoliyati va ijtimoiy munosabatlardagi ishtiroki bilan izohlangan bo'lsa, raqamli reallikda u platformalar, algoritmlar

Ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarida ham sub'ektivlikning raqamli sharoitda qayta qurilishi masalasi muhim muammo sifatida ko'tarilmoqda. Ayrim olimlar yoshlar ongining raqamli axborot oqimlari ta'sirida shakllanishi sub'ektiv qarorlar va qadriyatli tanlovlarning beqarorlashuviga olib kelmoqda.

Bizningcha, raqamli sharoitda sub'ektivlikning qayta qurilishi ikki tomonlama jarayondir: bir tomondan, shaxsning o'zini ifodalash imkoniyatlari kengayadi, ikkinchi tomondan esa sub'ektivlik tashqi raqamli mexanizmlarga haddan tashqari bog'lanib qolish xavfi yuzaga keladi.

Virtual identiklik sharoitida shaxsning "men"i yagona va yaxlit holatda emas, balki ko'p qatlamli shaklda namoyon bo'ladi. Real hayotdagi identitet, virtual makondagi identitet va ramziy (madaniy-belgili) identitet bir-biri bilan o'zaro ta'sirda bo'lib, ba'zan uyg'unlashadi, ba'zan esa ziddiyatga kirishadi. Bu holat yoshlar sub'ektivligining ontologik murakkablashuviga olib keladi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Fanlar akademiyasi Ijtimoiy fanlar bo'limi. *Raqamli jamiyat va ijtimoiy taraqqiyot muammolari*. – Toshkent, 2021
2. O'zFA Ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlar instituti. *Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy makon transformatsiyasi*. – Toshkent, 2020
3. Goffman E. *The Presentation of Self in Everyday Life*. – New York: Anchor Books, 1959
4. Taylor C. *Sources of the Self*. – Cambridge: Harvard University Press, 1989.